

AGORA

**Energieneutrale stad
= ruimtelijke kwaliteit?**

agora-magazine.nl

**word
abonnee**

MAGAZINE VOOR SOCIAALRUIMTELIJKE VRAAGSTUKKEN

Homo-ontmoetingsplekken, een omstreden ruimtelijk fenomeen

AUTEUR Maartje Bulkens

FOTOGRAFIE David Sim, Mark Crossfield, See-ming

Overal in Nederland zijn ze te vinden homo-ontmoetingsplekken. Plekken in de publieke ruimte, zoals parken, recreatiegebieden en parkeerplaatsen, waar mannen samenkomen voor seksuele contacten en activiteiten. Een omstreden ruimtelijk fenomeen waarbij niet zelden de zoektocht naar seksuele contacten conflicteert met de normen en waarden van andere gebruikers van dezelfde plek.

Publieke seks tussen mannen is geen recent fenomeen. In oudere culturen bestonden mannenhuizen waar mannen samen kwamen om plezier te beleven in seks met elkaar. In de Griekse en Romeinse tijd was seks tussen mannen een essentieel onderdeel binnen de relatie tussen de meester en zijn student. Seks tussen mannen werd dan ook gezien als gepast en moreel juist gedrag, wat bijvoorbeeld gereflecteerd wordt in de Griekse sport faciliteiten die mannen gebruikten om seks met elkaar te hebben. Echter veranderde met de opkomst van het Christendom de houding ten opzichte van seks tussen mannen. In het rigide Christelijke regime werd sodomie beschouwd als een criminele activiteit waar de doodstraf op stond. De term sodomie werd gebruikt om een veelheid aan seksueel gedrag te beschrijven variërend van anale geslachtsgemeenschap als de ergste vorm tot alle andere seksuele activiteiten die geen voortplanting tot doel hadden. In Nederland zien we vanaf dat moment dat mannen beginnen met het gebruiken van publieke ruimte voor hun seksuele ontmoetingen, zoals bastions, parken en publieke toiletten. Een voorbeeld van een plek die al eeuwen gebruikt wordt als homo-ontmoetingsplek is het Haagse Bos. In de Tweede Wereld oorlog wonden homo-ontmoetingsplekken aan belang. Het fascistische regime maakte het homoseksuele mensen onmogelijk om open te zijn over hun seksuele oriëntatie, waren zij gedwongen om zo anoniem mogelijk te blijven om deportatie te voorkomen. Dit leidde ertoe dat mannen elkaar ontmoetten op geheime plekken waar privacy en anonimiteit heersten, omdat men nooit zeker kon zijn wie te vertrouwen was en wie niet.

Na de oorlog verspreidde het fenomeen van mannen die geheime en anonieme seks met elkaar hebben geleidelijk en verbreidde zich naar meer en andere plekken. Bovendien ontwikkelde zich vanuit het niets door veranderende seksuele en sociale relaties in de jaren vijftig een levendige homoseksuele subcultuur, waarbij geleidelijk een privatisering plaatsvond van wat eerst publieke ontmoetingsplekken waren in een geheime en gesloten cultuur van dancings en bars. Desondanks wordt nog steeds gebruik gemaakt van publieke ruimte voor seksuele ontmoetingen tussen mannen, wat gekarakteriseerd kan worden als een omstreden ruimtelijk fenomeen.

De heteroseksualisering van ruimte

Het omstreden en problematische karakter van homo-ontmoetingsplekken kan begrepen worden wanneer we publieke ruimte beschouwen als heteronormatief, waarbij de 'homoseksuele' seksuele contacten en activiteiten op homo-ontmoetingsplekken tegen dit heteronormatieve karakter van publieke ruimte indruisen. Heteronormativiteit duidt op de aanname dat heteroseksualiteit de natuurlijke, normale en correcte seksualiteit is, waarmee geïmpliceerd wordt dat alleen seksuele relaties en gedrag acceptabel zijn tussen mensen van tegengestelde seksen. Binnen een heteronormatieve samenleving wordt van mensen verwacht dat zij zich gedragen volgens deze heteroseksuele standaarden. Heteroseksualiteit vormt dan ook de basis waarop de samenleving, families, instituten en publieke ruimte worden geordend. Heteronormativiteit is zo ingebed in onze samenleving dat we zelden vragen stellen bij heteroseksualiteit, maar eerder deze aannames als vanzelfsprekend beschouwen.

Er liggen drie processen ten grondslag aan de heteronormatieve constructie van alledaagse publieke ruimte; de dominante positie van heteroseksualiteit als de ogenschijnlijk normale, natuurlijke en gepaste seksualiteit; de constructie van ruimte op basis van dominante waarden en normen binnen de samenleving; en sommige groepen in de samenleving hebben meer macht dan anderen, en daarom meer rechten om

bepaalde fysieke en sociale ruimtes toe te eigenen en te domineren. Wat volgt uit deze drie processen met betrekking tot de seksualisering van ruimte is dat ruimte wordt geconstrueerd als heteronormatief, omdat de normen en waarden op basis waarvan de constructie plaatsvindt heteroseksueel zijn door de dominante positie van heteroseksualiteit binnen de samenleving. Deze heteronormatieve constructie van publieke ruimte dient niet alleen de instandhouding van publieke ruimte als heteronormatief, maar ook de waarborging van heteroseksualiteit als de natuurlijk, normale en gepaste seksualiteit. Dit komt voort uit het idee dat door de heteroseksuele constructie van publieke ruimte niet-heteroseksuele uitingen en gedragingen out-of-place zijn, waarbij tegelijkertijd wordt gedefinieerd wat in-place is waardoor heteroseksualiteit wordt bevestigd als de natuurlijke, normale en gepaste seksualiteit. In deze zin is de waarborging van normatieve heteroseksuele ruimte afhankelijk van het bestaan van niet-heteroseksuele ruimte. Dat publieke ruimte een heteronormatieve constructie is wordt bevestigd door onderzoek waaruit blijkt dat homoseksuelen en biseksuelen publieke ruimte voornamelijk ervaren als heteroseksueel. Dat homoseksuelen en biseksuelen dit zo ervaren en heteroseksuelen niet komt voort uit de notie dat het heteroseksuele karakter van publieke ruimte alleen duidelijk is voor diegenen die niet voldoen aan de heteroseksuele normen en waarden binnen publieke ruimte. Omdat overal waar we kijken heteroseksualiteit geaccepteerd wordt als natuurlijk en normaal is het onzichtbaar voor heteroseksuele mensen. homoseksuelen, echter, zien en ervaren heteroseksualiteit overal en mede hierdoor ervaren zij hun seksualiteit als out-of-place. Deze vanzelfsprekende normaliteit van heteroseksualiteit wordt gewaarborgd door regulerende scripts die het gebruik van ruimte manipuleren en controleren. Door het heteronormatieve karakter van ruimte worden uitingen van heteroseksuele affectie, vriendschap en verlangen gezien als acceptabel en normaal in de meeste publieke ruimte, waardoor veel homoseksuelen zich gedwongen voelen om hun seksuele geaardheid te verbergen in publieke

ruimte uit angst voor homofobisch geweld en intolerantie. Een essentieel element in de regulatie van het gebruik van publieke ruimte is wat Foucault de disciplinerende gaze noemt. De disciplinerende gaze is de notie dat we continue door anderen bekeken worden wanneer we ons in de publieke ruimte bewegen. Het disciplinerende karakter komt tot uiting doordat de gaze mensen aanmoedigt zich te gedragen op sociaal geaccepteerde manieren, en te conformeren aan wat van ons verwacht wordt door verschillende mensen op verschillende plekken. We voegen ons in ons dagelijks ruimtelijk gedrag naar deze algemeen geaccepteerde regulaties. Als een consequentie hiervan vraagt bepaald gedrag geen uitleg of justificatie, en doordat dit onopgemerkt gebeurt, wordt het heteronormatieve karakter van ruimte bevestigd. Het is door deze subtiele processen dat de dominante positie van heteroseksualiteit wordt bevestigd en gewaarborgd, processen die moeilijk te herkennen zijn, en daardoor moeilijk zijn om weerstand aan te bieden, omdat ze deels onbenoemd blijven. De disciplinerende gaze leidt ertoe dat homoseksuelen beperkt worden in het uiten van hun homoseksuele identiteit. Zij kunnen alleen op bepaalde plekken, op bepaalde tijden en zelden in het openbaar hun identiteit uiten. De disciplinerende gaze als een middel om te controleren en te reguleren kan gezien worden als een mechanisme om het onzichtbare zichtbaar te maken, waarbij gedefinieerd wordt wat in en out of place is, wat gepast en niet gepast is, wat normaal en abnormal is, etc. Echter, kan men door zichtbaar te zijn een claim maken voor erkenning, waarbij een claim gemaakt kan worden voor een ruimte voor zichzelf. Dit kan gezien worden als een daad van weerstand tegen het heteronormatieve karakter van zowel publieke ruimte als de samenleving. Zichtbaarheid kan ingezet worden door gemarginaliseerde groepen binnen de samenleving om de algemeen aanvaarde en genormaliseerde normen en waarden uit te dagen. Daarbij kan zichtbaarheid gezien worden als een manier om erkenning te krijgen. Echter, willen slechts bepaalde groepen binnen de samenleving erkend worden, en

slechts sommige groepen zijn in staat om op legitieme wijze hun claim voor zichtbaarheid te veranderen. De zichtbaarheid van homoseksuele identiteiten kan dan ook gezien worden als een daad van weerstand tegen het heteronormatieve karakter van publieke ruimte. Door gebruik te maken van zichtbaarheid in de publieke ruimte kunnen niet-heteroseksuelen hun bestaan opdringen aan anderen, daarbij aandacht vragende voor een reconceptualisatie van niet-productieve of monogame seksualiteit als een legitieme en gezonde uiting van seksueel verlangen. Wanneer niet-heteroseksuele handelingen en uitingen expliciet worden gemaakt dan hebben ze de mogelijkheid om het heteronormatieve karakter van publieke ruimte te denaturaliseren.

Een voorbeeld van zichtbaarheid als een claim voor erkenning, en een uitdaging en ontwrichting van het heteronormatieve karakter van onze straten zijn de gay parades. Tijdens deze parades verandert de heteroseksuele constructie van publieke ruimte in een niet-heteroseksuele constructie, waarbij de deelnemers door het tonen van hun niet-heteroseksuele identiteit en de toe-eigening van publieke ruimte het heteronormatieve karakter van publieke ruimte uitdagen en ontwrichten. Ondanks dat deze parades tot doel hebben om publieke ruimte te homosensualiseren, zijn veel gay parades een spektakel geworden voor heteroseksuele consumptie, waarbij homoseksualiteit verwordt tot de andere inferieure seksualiteit. Dit heeft als een contra-effect dat heteroseksualiteit als de normale en natuurlijke seksualiteit wordt herbevestigd, terwijl de deelnemers aan de parade verworden tot de anderen, tot afwijkend van de norm. Op deze manier wordt homoseksualiteit neergezet als de abnormale en onnatuurlijk andere seksualiteit waarbij heteroseksualiteit wordt bevestigd als de normale en natuurlijke seksualiteit.

Ondanks dat deze parades tot doel hebben om publieke ruimte te homosensualiseren, zijn veel gay parades een spektakel geworden voor heteroseksuele consumptie, waarbij homoseksualiteit verwordt tot de andere inferieure seksualiteit

Dus, de ontwrichting van het heteroseksuele karakter van onze alledaagse ruimte door de toe-eigening van ruimte en de zichtbaarheid in ruimte is niet zonder problemen. Wanneer het abnormale zichtbaar gemaakt en duidelijk wordt, dan wordt het normale hierdoor bevestigd en herbevestigd. Op deze manier leidt de claim voor erkenning dan ook niet tot een ontwrichting van heteronormativiteit, maar eerder tot de bevestiging van de dominante positie van heteroseksualiteit zowel in ruimtelijke als sociale termen. Daarnaast leidt zichtbaarheid, het erkend en herkend worden als iemand, als behorende tot een bepaalde groep tot surveillance en de toepassing van de wet. Mensen worden kwets-

baar door hun zichtbaarheid, door de constante disciplinerende gaza, en zichtbaarheid kan zich tegen hen keren, omdat dominante normen en waarden niet veranderen. De strijd voor meer zichtbare seksuele identiteiten zal leiden tot contra-acties, leiden tot geweldsdaden, omdat de zichtbaarheid van niet-conventionele seksuele identiteiten het genormaliseerde en begrijpelijke landschap bedreigt. Een onderzoek in Nederland over de mate van acceptatie van homoseksualiteit binnen Nederland toont aan dat mensen homoseksualiteit niet als problematisch zijn, maar zij hebben moeite met de zichtbaarheid en (affectieve) expressies van homoseksualiteit, voornamelijk wanneer deze afwijken van gender normen. Dat zijn die uitingen en gedragingen die niet beschouwd worden als normaal, zoals de nicht, deze worden gezien als problematisch en als reden voor de afwijzing en aversie voor homoseksualiteit met geweld en potenrammerij als extremen. Deze houding ten opzichte van homoseksualiteit wordt moderne homo-negativiteit genoemd. Het heteronormatieve karakter van de samenleving leidt er dus toe dat sommige niet-heteroseksuelen zich gedwongen voelen om hun seksuele oriëntatie te verbergen of te ontkennen in het openbaar, en helaas zien sommige homoseksuelen zichzelf gedwongen om dit te doen in hun persoonlijke leven vanuit een angst om afgewezen te worden door hun familie, vrienden, collega's, ofwel hun sociale omgeving.

Weerstand tegen heteronormativiteit

De toe-eigening van publieke ruimte door mannen voor niet-heteroseksuele seksueel georiënteerde vrijetijdsactiviteiten kan gezien worden als het bieden van weerstand tegen de heteronormatieve constructie van ruimte, ondanks dat de ruimtelijke seksuele handelingen niet gericht zijn op het uitdagen en ontwrichten van het heteronormatieve karakter van publieke ruimte. De gebruikers van homo-ontmoetingsplekken creëren binnen de publieke ruimte een niet-heteroseksuele ruimte voor henzelf. Op het moment dat de niet-heteroseksuele activiteiten expliciet worden gemaakt dan hebben zij het potentieel om het heteronormatieve karakter van onze publieke ruimte te denaturaliseren. In deze zin dienen de ruimtelijke handelingen van de mannen op homo-ontmoetingsplekken als crisis punten binnen het normale functioneren van onze alledaagse ruimte. Zij destabiliseren en ondermijnen de heteronormatieve constructie van ruimte door de toe-eigening van heteroseksuele ruimte voor de bevrediging van seksuele verlangens en genot. De mannen handelen met hun niet-heteroseksuele gedrag in publieke ruimte in tegen de algemeen aanvaarde waarden en normen die heersen in de publieke ruimte. In deze zin zijn de mannen out-of-place. Dit wordt gereflecteerd in de reacties die mensen geven op internet over homo-ontmoetingsplekken, waarbij duidelijk wordt dat mensen problemen hebben met de seksuele handelingen in publieke ruimte, omdat deze tegen bepaalde gedragscodes in de publieke ruimte indruisen. De problemen komen voornamelijk voort uit het idee dat de handelingen op homo-ontmoetingsplekken zichtbaar zijn voor het publiek. Echter worden de gebruikers van homo-ontmoetingsplekken zelden geconfronteerd met niet-seks-zoekende mensen. Wat duidt op moderne homo-negativiteit verwijzende naar de problemen die mensen hebben met de zichtbaarheid en uitingen van niet conventionele seksualiteiten, zoals homoseksualiteit. Mensen hebben een angst om geconfronteerd te worden met de non-conventionele seksuele handelingen van de

gebruikers van homo-ontmoetingsplekken die het heteronormatieve karakter van publieke ruimte bedreigen, wat leidt tot het tegengaan van het gebruik van publieke ruimte voor niet-heteroseksuele seksuele handelingen.

Zoals gesteld leidt het herkend worden als behorende tot een bepaalde groep tot surveillance en toepassing van de wet. De mannen die gebruik maken van homo-ontmoetingsplekken vallen ten prooi aan de disciplinerende gaze. De gaze beperkt hen in het tonen van hun niet-heteroseksuele gevoelens en verlangens. De gebruikers van homo-ontmoetingsplekken kunnen hun niet-heteroseksuele gevoelens en verlangens tonen op homo-ontmoetingsplekken in hun vrije tijd. Echter wordt dit tegengegaan door de interventie van de politie op homo-ontmoetingsplekken. De meest efficiënte maatregel die genomen wordt is het zichtbaar maken van hen die onzichtbaar wensen te blijven vanwege het belang van anonimiteit en privacy door dan wel het kap-

pen van de bosjes op de homo-ontmoetingsplek of intensievere politie controle. Dit is op twee manieren problematisch voor de gebruikers van homo-ontmoetingsplekken. Ten eerste worden de mannen kwetsbaar door hun zichtbaarheid, niet in termen van zichtbaar zijn, maar doordat het publiek weet waar homo-ontmoetingsplekken gevonden kunnen worden. Deze zichtbaarheid van homo-ontmoetingsplekken leidt dan ook niet zelden tot geweldsdaden met potenrammerij als een extreem voorbeeld. Ten tweede, door het zichtbaar en duidelijk maken van hen die abnormaal of immoreel zijn in de ogen van de samenleving door maatregelen die de politie neemt, wordt het normale en morele herbevestigd. In deze zin leiden de handelingen van de mannen op homo-ontmoetingsplekken niet tot de ontwrichting van heteronormativiteit, maar eerder tot een bevestiging hiervan.

Zichtbaarheid speelt ook nog op een andere manier een belangrijke rol, doordat de meest efficiënte maatregelen gericht zijn op het zichtbaar

maken van hen die onzichtbaar wensen te blijven. deze maatregelen leiden tot ongewenste situaties voor de mannen aangezien de essentiële elementen voor het gebruik van homo-ontmoetingsplekken geheimhouding, anonimiteit en onzichtbaarheid worden bedreigd. De mannen die gebruik maken van homo-ontmoetingsplekken worden bestraft, beboet, weggejaagd, omdat zij niet voldoen aan de sociale normen die gelden in de publieke ruimte. Dus, ondanks dat zichtbaarheid kan dienen als een claim voor erkenning, op homo-ontmoetingsplekken is zichtbaarheid ongewenst en dient niet als een claim voor erkenning, eerder wensen de gebruikers onzichtbaar en onherkenbaar te blijven. De maatregelen die de politie en de staat nemen om de niet-heteroseksuele activiteiten van de mannen te verbannen uit de publieke ruimte leidt tot de waarborging van het inherente heteroseksuele karakter van onze publieke ruimte, waarmee als effect ook de dominante positie van heteroseksualiteit als de natuurlijke, normale en gepaste seksualiteit wordt gewaarborgd.

De mannen die gebruik maken van homo-ontmoetingsplekken worden bestraft, beboet, weggejaagd, omdat zij niet voldoen aan de sociale normen die gelden in de publieke ruimte

Dus, ondanks dat de mannen die gebruik maken van homo-ontmoetingsplekken een deel van de publieke ruimte toe-eigenen gezien kunnen worden als uitdagers van de heteronormatieve constructie van publieke ruimte door de constructie van ruimte op basis van niet-heteroseksuele normen en waarden, leiden de maatregelen die genomen worden om dit tegen te gaan tot de reconstructie van ruimte als heteronormatief. Door deze reconstructie wordt de dominante positie van heteroseksualiteit herbevestigd en gewaarborgd, wat vervolgens leidt tot de reconstructie van publieke ruimte als heteronormatief, omdat heteroseksualiteit de basis blijft waarop ruimte wordt geconstrueerd. Eerder dan dat de ruimtelijke en seksuele handelingen van de mannen gezien kunnen worden als daden van weerstand zijn deze constituerende daden die leiden tot de herbevestiging van de dominante positie van heteroseksualiteit binnen de samenleving, alsmede tot de reconstructie van ruimte als heteronormatief met als gevolg dat bepaalde mannen zich gedwongen zien hun seksualiteit te verbergen en deze alleen tot uiting te brengen op homo-ontmoetingsplekken.

Maartje Bulkens (Maartje.Bulkens@wur.nl) is promovendus bij de leerstoel Sociaal-ruimtelijke Analyse van Wageningen Universiteit en bij Alterra, onderdeel van Wageningen Universiteit en Research Centre. Dit artikel is gebaseerd op haar afstudeeronderzoek naar homo-ontmoetingsplekken in Nederland in het kader van de masteropleiding Leisure, Tourism and Environment aan Wageningen Universiteit.

Literatuurselectie

- Butler, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge.
- Browne, K. (2007) *Remaking the Other: Heterosexualising Everyday Space*. *Environment and Planning A: International Journal of Urban and Regional Research* 39, nr. 4, pp. 996-1014
- Cresswell, T. (1997) *Weeds, Plagues and Bodily Secretions: a Geographical Interpretation of Metaphors of Displacement*. *Annals of the Association of American Geographers* 87, nr. 2, pp. 330-345
- Foucault, M. (1984) *De Wil tot Weten. Geschiedenis van de Seksualiteit. Volume 1*. Nijmegen: SUN
- Hekma, G. (1996) *Snoeien in een Wildernis van Vormen. Een Historiografisch Overzicht van de Geschiedenis van Homoseksualiteit*. *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 22, nr. 2, pp. 205-224
- Hubbard, P. (2001) *Sex Zones: Intimacy, Citizenship and Public Space*. *Sexualities* 4, nr. 1, pp. 51-71
- Johnston, L. (1997) *Queen(s)' Street or Ponsonby Poofsters? Embodied HERO Parade Sites*. *New Zealand Geographer* 53, nr. 2, pp. 29-33
- Keuzenkamp, S., D. Bos, G. Hekma en J.W. Duyvendak (2006) *Gewoon Doen. Acceptatie van Homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell
- Skeggs, B. (1999) *Matter Out of Place: Visibility and Sexualities in Leisure Spaces*. *Leisure Studies* 18, nr. 3, pp. 213-232